

Шарқ Юлдузи

- NASR
- NAZM
- DRAMATURGIYA
- MUMTOZ ADABIYOT
- YOSHLAR DAFTARI
- JAHON ADABIYOTI
- ESTETIKA
- SAN'AT FALSAFASI
- ADABIYOTSHUNOSLIK

Sharq yulduzi

ISSN 0131 – 1832

10 / 2023

Шарқ юлдузи

Адабий-бадий, илмий, ижтимоий-сиёсий журнал

1931 йилдан чиқа бошлаган

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ

Сирожиддин Саййид	Хайридин Султонов
Муҳаммад Али	Маҳмуд Тоир
Кенгесбой Каримов	Гулистон Матёкубова
Икбол Мирзо	Шерзод Ирзоев
Қахрамон Куронбоев	Нурбой Жабборов
Минҳожиддин Мирзо	Кавсар Турдиева
Сайфиддин Рафиддинов	Шухрат Маткарим
Фармон Тошев	Адхамбек Алимбеков
Исажон Султон	Нилуфар Йўлдошева

Бош муҳаррир – Сирожиддин Рауф

Бош муҳаррир ўринбосари – Азиз Саид

Масъул котиб – Дилором Муротова

Назм бўлими мудир – Икром Отамурод

Наср бўлими мудир – Дилфуза Қўзиева

Адабиётшунослик бўлими мудир – Муҳаммад Исмоил

10
2023

МУНДАРИЖА	
НАЗМ	
Эшқобил ШУКУР. Бир шоир шамолдай айланиб юрсам.	4
Алишер НАРЗУЛЛО. Соғинч тун багрида – чакмоқ.	13
Ойгул СУЮНДИҚОВА. Мозийлар қаъридан келади садо.	32
Ширин САБУРОВА. Сизиб келар дақиқалар.	37
НАСР	
Абдуқаюм ЙЎЛДОШЕВ. Каромат. <i>Ҳикоя</i>	19
Ҳабиб АБДУНАЗАР. Аравақаш. <i>Қисса</i>	40
Холмўмин ЁДГОРОВ. Озорланган оқибат. <i>Эссе</i>	68
Абдулла БОБОЁРОВ. Мусаввир. <i>Ҳикоя</i>	76
ТАҲЛИЛ	
Икболой АДIZОВА. Тафаккур машғаллари.	58
ТАҚРИЗ	
Бахтиёр НАЗАРОВ. Сажъ – навобахш санъат.	63
АДАБИЁТ ВА ШАХС	
Сулаймон РАҲМОН. Суюк ва буюк шоир. <i>Эссе</i>	98
Бойназар ЙЎЛДОШЕВ. “Танқидчи теран булоқлар кўзини очиши лозим”.	115
ҚАТРАЛАР	
Шухрат ОРИФ. Ҳар бир кун бу – ёзук.	119
АДАБИЁТШУНОСЛИК	
Саъдулло ҚУРОНОВ. “Минг бир қиёфа” романида эркин инсон гоёси.	125
МУШОИРА	
Баходир КҮЧҚОР. Лутф ила кўнглимни ол, дилрабо, бир қайрилиб.	131
Эломон ТОЖИЕВ. Қумга сингиб кетди товушинг.	132
Бахтиёр ТЕМУР. Ҳеч ўчмасин кўнглинг чирोगи.	133
Гулчеҳра ШАҲОБИДДИН кизи. Калбимда чирсиллар олов.	136
Сардор СИРОЖИДДИН. Сизсиз кўклам келди, отажон.	137
Садокат ҚУРБОНОВА. Бахт бўлиб суйгандик.	138
ТАЛҚИН	
Гуландом КУРАМБОЕВА. Ўзбекистон Бартоси.	88
ТАДҚИКОТ	
Маҳкамой ТУРСУНОВА. Алишернинг онаси.	92
ЖАҲОН АДАБИЁТИ	
Лев ТОЛСТОЙ. Икки қария. <i>Ҳикоя</i>	140
МАКТУБЛАРДА БОРДЕК ҲАҚИҚАТ	
Тилланисо НУРЁГДИ. Шерият хайратга айланяптими?.	153
МУЛОҲАЗА	
Абдумухтор ОЛИМОВ. Таквоми, орзу-хавас?!	172
БУЛОҚ КҮЗ ОЧДИ	
МАСИҲУЛЛОҲ. Кўксимда изтироб яшар.	157
Ашурхон КОМИЛОВА. Тиллолар сочади дарахтлар.	161
BOLALAR DUNYOSI	
Kavsar TURDIYEVA. Allo, “Tez yordam”? <i>Qissa</i>	163
Адабий ҳаёт.	174

Шарқ юлдузи

2023

10-сон

Муассис:
**ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР
УЮШМАСИ**

* Муаллифлар фикри таҳририят ижодий жамоаси нуқтаи назаридан фарқлиниши мумкин. Таҳририятга юборилган материаллар муаллифларга қайтарилмайди.

Журнал ОАК эътироф этган нашрларнинг 10.00.02 “Ўзбек адабиёти” ихтисослиги бўйича рўйхатига киритилган.

* Журналга обуна даврий нашрларни етказиб бериш билан шуғулланувчи барча ташкилотлар орқали амалга оширилади.

Обуна индекси – 911

Манзилимиз:
100066, Тошкент шаҳри,
Бунёдкор шоҳкўча, Адиблар хиёбони,
Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси
биноси.

Телефонлар:
71231-23-67, 71231-23-68 903721438
www.sharqyulduzi.uz
e-mail: sharqyulduzi@mail.uz
sharqyulduzi1931@mail.ru

Босишга рухсат этилди:
3.11.2023

Қоғоз бичими 70x108 $\frac{1}{16}$
Офсет босма усулида офсет қоғозда
босилди. Босма табоғи 11,0.
Шартли босма табоғи 15,4.
Нашриёт ҳисоб табоғи 17,2.
Адади 7050 нусха.
Буюртма № 143.

Журнал Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 05.02.2016 й. 0562-рақам билан рўйхатга олинган. Фафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйида чоп этилди.

Корхона манзили:
Тошкент шаҳри,
Лабзак кўчаси 86-уй
Журнал ойда бир марта
чоп этилади.

Мухаррир:
Дилфуза Маҳмудова
Мусахҳих:
Моҳира Ҳусанова
Веб-сайт муҳаррири:
Байрам АЛИ
Саҳифаловчи-дизайнер:
Аҳрор Маликов
Copyright © “Шарқ юлдузи”

Икболой АДIZОВА

ТАФАККУР МАШЪАЛЛАРИ

Жаҳон адабиётшунослигида тасаввуф ва тарикатлар, сўфийлик ва мутасаввуфлик каби масалалар борасида кўплаб тадқиқотлар амалга оширилган. Аммо бу жараёнда аёлларнинг ўрнини ёритишга етарли эътибор қаратилмаган. Лекин дунё адабиётшунослиги томонидан тан олинган, таниқли немис олимаси Аннамарие Шиммел ўзининг бир қанча асарларида, хусусан, “Жонон менинг жонимда” [4] китобида Ислом оламида хотин-қизларнинг ўрни масаласига алоҳида эътибор қаратган. Айрим баҳсли фикр-мулоҳазалар учрашига қарамай, олиманинг илмий хулосалари муҳим аҳамиятга эга.

Аннамарие Шиммел ислом дунёсида аёлларга муносабат макomini ёритар экан, “Сўфий аёллар” [4, 43-64] мақоласида орифа аёллар фаолиятини баҳолашга ҳаракат қилади. Улар ҳақидаги маълумотларни олима жаҳон кутубхоналарида сақланаётган юзлаб арабий ва форсий манбаларни ўрганиш асносида тўплайди.

Аннамарие Шиммелнинг мақоласида ўттиз бешта сўфий аёл ҳақида маълумот берилган [4]. Аммо Олима фикрлари ва манбалар билан танишиб, уларнинг барчасини ҳам сўфийлар сирасига киритиш унчалик тўғри бўлмаслигини кўради. Бу масалага ойдинлик киритиш келажакда кўплаб махсус тадқиқотлар олиб боришни тақозо этади. Балки уларни “орифа ва обида аёллар” деб аташ фикрга аниқлик киритиши мумкин. Навоий “Насойим ул-муҳаббат” асарида бундай аёлларни худди шундай атаган. Таъкидлаганимиздек, Аннамарие Шиммел ўз тадқиқотларида кўплаб манбаларга мурожаат қилади. Жумладан, асарларида юқорида келтирилган ўн тўртта илмий рисола эслаб ўтади. Аммо улар қаторида Алишер Навоий асарлари, хусусан, сўфий зотлар тазкираси ҳисобланган “Насойим ул-муҳаббат”ни тилга олмайди. Олима асарларида бунинг сабаби кўрсатилмаган.

Икболой АДIZОВА – филология фанлари доктори. 1957 йилда туғилган. Тошкент давлат университетининг (ҳозирги ЎзМУ) ўзбек филологияси факультетини тамомлаган. “Ўзбек адабиёти тарихи” ўқув қўлланмаси ва дарслиги, “Эл дардини қуйлаган шеърят”, “Сўздин бақолироқ ёдгор йўқдур”, “Сўзумни ўқуб англагайсен ўзумни...”, “Увайсий шеърятини жанрлар тақомили”, “Увайсий шеърятинида поэтик тафаккурнинг янгилиши”, “Thinker poetess of the East” каби монографиялари, юздан ортиқ мақолалари ўзбек ва чет тилларда эълон қилинган.

Балки Жомийнинг “Нафаҳот ул-унс” асаридан фойдалангани сабабли, унинг таржимаси ҳисобланган Навоий асарига муружаат этмаган бўлиши ҳам мумкин.

Алишер Навоийнинг “Насойим ул муҳаббат мин шамоийл ул-футувват” асари 1495–96 йилларда яратилган. Унда 8-аср бошларидан 15-аср охиригача Осиё, Африка ва Европа қитъаларида яшаб фаолият олиб борган авлиё, сўфий ва мутасаввуф алломалар, шайхлар ҳақида маълумот берилган. Асар Ўзбекистон, Туркия олимлари томонидан ўрганилган. Турли тадқиқотлар яратилган. Бир неча бор – Камол Эраслан (1996), Ҳамидхон Исломов (2011)лар томонидан танкидий матни тайёрланган. Асар муқаддима, асосий қисм ва хотимадан иборат. Муқаддимада асарнинг яратилиш сабаблари, манбалари, авлиёлик рутбасининг талабу шартлари ҳақида маълумот берилади. Асосий қисмда 770 та шайх, авлиёнинг (шундан 35 таси аёл авлиёлар) ҳасби ҳоли баён этилади.

Навоийнинг ўзи “Насойим ул-муҳаббат” Жомий “Нафаҳот ул-унс мин ҳазарот ул-қудс” тазкирасининг таржимаси эканлигини: “То таърих тўккуз юз бирдаки, ул китобнинг таълифидин йигирма йил ўтуб эрди, Тенгри таоло тавфики бирла бу улуғ ишга илик урдум ва бу азим амрға қалам сурдум...” дея таъкидлайди. Аммо муаллиф асарни эркин ва ижодий таржима қилиш йўлидан боради. Унга Фаридиддин Атторнинг “Тазкират ул-авлиё” асаридаги “Нафаҳот ул-унс”га қирмай қолган машойихларни киритади.

Навоий Жомий асаридаги 618 та шайх сонини 770 тага етказди. 152 та аллома ҳасби ҳолини ўз асарига янгидан киритди. Устози тазкирасини туркийзабонлар учун тушунарли бўлишини ўйлаб, соддалаштирди ва жиддий таҳрирдан ўтказди: “...ул китобда дағи авлиёуллоҳ зикридин баъзи сўзким, замон аҳлиға кўп муҳтож ун-илайх эрмас эрди итноб ваҳмидин таркин тутдум ва бу таржимадин ўқсуттум...” [3, 13]

Жомий асарида шайхлар рўйхати Абдуҳошим Сўфий билан бошланса, Навоийда Увайс Қаранийдан бошланиб, Абдурахмон Жомий билан якунланади. Асарнинг “Эркаклар мартабасига етган ориф аёллар зикри” деб номланган сўнги қисмида ўттиз бешта орифа аёл (736-770) ҳақида ҳам маълумот берилади. Уларнинг тартиби Робиаи Адавиядан бошланиб, Бибичаи Мунажжима билан тугайди.

Навоий орифа аёллар ҳақида маълумот берар экан, ўзигача бу борада фикр билдирилган 3 та асарни – Шайх Муҳйиддин Арабийнинг “Футуҳоти Маккия” (73-бобда деб таъкидлайди), Абдурахмон Жомийнинг “Нафаҳот ул-унс” ва Шайх Абдурахмон Суламийнинг “Табакоти Сўфия”сини “нисват ун – обидот ва нисо ун-орифот аҳволи зикрида ало ҳаддихи китобе жамъ қилибдур” [3,482], дея эслайди.

Навоий асар муқаддимасида, тазкирасини янада мукамаллаштириш мақсадида Фаридиддин Атторнинг “Тазкират ул-авлиё” асаридан фойдаланганини ҳам хотирлайди. Унда сўфий аёллардан биргина Робиаи Адавия ҳақидагина маълумот учрайди. Аттор ўз асарида “хослар гуруҳидан бўлган ихлос мастураси, ишқ ва иштиёқда куйган, яқинлик ва эҳтиросга ошуфта” [5, 79] аёлга бағишланган қисмнинг келтирилишини куйидагича изоҳлайди. Бу изоҳ Алишер Навоий тазкирасида 35 орифа аёлнинг киритилиш сабабларидан бирини аниқлашга ҳам асос беради: “...Агар Биби Робиани эркаклар орасида зикр қилинганининг сабабини сўрасалар, унга жавоб шуки, Пайғамбар с.а.в. буюрубдурлар:

– Аллоҳ сизларнинг суратларингизга боқмас, балки кўнгилларингизга боқар!” [5, 79]

Кўринганидек, Аннамарие Шиммел ҳам, Алишер Навоий ҳам асарларида 35 тадан орифа аёллар ҳақида маълумот келтиришади. Аммо уларнинг рўйхатида уйғун ва тафовутли ўринлар бор. Жумладан, иккала муаллифда ҳам бир хил сўфий аёллар тасвири куйидаги 8 тани ташкил этади, холос: 1. *Робийя ал-Адавийя*, 2. *Мариям ал-Басрия*, 3. *Райҳона ал-Валийя*, 4. *Робийя аш-Шамийя*, 5. *Шавона*, 6. *Сари ас-Соқотийнинг шогирди*, 7. *Фотима (ал-Каттонийнинг қизи)*, 8. *Фотима бинт Мутанна*.

Навоий асарида келтирилган 35 тадан 27 таси янги исм, Шиммелда ҳам 27 та янги ном учрайди. Бу ҳолат иккала манбада жами 62 та орифа аёл фаолияти ёритилган, деган хулосага келишимизга асос беради. Аммо айрим вазиятларга ойдинлик киритиш тақозо этилади. Жумладан, Навоийда 5 та, Шиммелда еттита Фотима исмли аёл келтирилади. Бунинг такрорий эмаслигини аниқлаш учун, албатта, махсус тадқиқот талаб этилади.

Ижодкорнинг орифа аёллар ҳақидаги мулоҳазаларини ўқир эканмиз, улар фаолиятини ўрганиш Навоий ижодий такомилда ва айрим асарларининг ёзилишига ҳам туртки бўлганининг гувоҳи бўламиз.

Асарда, Навоий тасаввуф тарихидаги анъанага биноан, Робия Адавия ҳасби холини келтириш билан сўз бошлайди. Ҳажм жиҳатидан қисқа сатрларда унинг мўътабар сиймосини етарлича очиб бера олади. Унинг ҳаёти, фаолияти билан боғлиқ ҳодисалар ва тафаккур кенглигидаги фалсафага йўғирилган ирфоний гоёларини аниқ ва тушунарли тарзда ифодалайди.

Навоий орифа аёлларни тавсифлар экан, уларнинг дунёқарашини аниқ тасвирлаш билан бир қаторда, ўз замондошлари ва авлодларини маънавий камолотга етаклаш, уларни тарбиялаш вазифасини ҳам бажаради. Жумладан, Лубобат ул-мутаъаббиди р.а.нинг бир қанча фикрларини келтиради: “Ул дебдурки, мен Ҳақ с.т.дин уялурменки, мени гайр била машғул кўргай” [3, 483]; “...Тенгридин ани тилаки, сендин хушнуд бўлғай ва сени ўзидин хушнудлар мақомига эткурғай ва сени дўстлари орасида гумном қилғай” [3, 483]. Бу хикматона фикрлар барча давр китобхонини маънавий уйғотишга хизмат қилади.

Навоий орифа аёллар рўйхатининг бошида Робия Адавияни кўради. Кўп мулоҳазаларини унга қиёсан келтиради. Марям Басрия ҳам Басрада Робия билан яқин суҳбатдошликда умр кечирган. Унинг хизматини қилган. У каби ҳаёти, яшаш тарзини фақат ишқда кўрган. Ҳаттоки, вафоти ҳам ишқ сўзини эшитгани таъсирида рўй берганини эслашади:

Ногаҳон илоҳий ишқни у англаб,

Хушдин кетди, “Аллоҳ” дея шивирлаб [4, 47].

Навоий унинг бир фикрини келтирадики, бу инсон зотига қаноатдан, Инсон ризқи билан яратилгани, ҳаракат бор жойда насибасиз қолмаслигидан сабоқ беради: “Ул дебдурки, харгиз рўзе геме смадим ва анинг талабиға ранж тортмадим, то бу оятни эшиттимки, “Ва сизнинг ризқингиз осмонда ва сизга ваъда қилинган нарса бордир” [3, 483].

Навоий Фотимаи Бардаъиянинг дунёқарашини биргина жумла билан очиб беради: “Айтадиларки, шатҳиёт¹ [6, 463-б.] сўзловчи орифлардан эди”. Муаллиф мазкур қарашини аниқлаштириш учун “Ким мени эсласа, у билан биргамен” қудсий ҳадисини шарҳлагани таърифини келтиради: “Ул сойил билан соате сўзлар айтти ва сўнгра дедики, “Зикр шудирким, сен Ҳакни давомли зикр этганинг ҳолда унинг зикр этганини мушоҳада этасан. Сенинг зикринг унинг зикрида йўқ бўлиб кетади. Фақат унинг сени зикр этгани қолади. Орада макон ҳам замон ҳам бўлмайди” [3, 487]. Кўринадики, Навоий Фотимаи Бардаъиянинг фикрларини чуқур мушоҳада қилади. Бу каби мулоҳазалар муаллиф ирфоний дунёқарашининг шаклланиши ва кенгайишида муҳим аҳамиятга эга. Ваҳдати вужуд фалсафаси билан уйғун ғояларини асарлари учун адабий асос сифатида қабул қилади. Теран маъноларга эга мулоҳазаларидан кўплаб асарларини яратишда фойдалангани сезилиб туради. Бу ҳолат шоирнинг фалсафий асарлари ва лирикасида тасаввуфий талқинларнинг кучайишига замин яратади. Ижодкор асарларининг фалсафий сарчашмалари ҳақида ўйлаганда, мазкур манбаларга ҳам алоҳида эътибор қаратиш лозим. “Ғиёс ул-луғот” муаллифи шатҳиёт сўзини изоҳлар экан, машойихлар бундай қарашларни қабул ҳам, инкор ҳам қилмайдилар, дейди. Навоийнинг мулоҳазаларидан ва асарларидаги нуктаи назаридан у бу каби қарашларга ижобий муносабатда бўлганини сезиш қийин эмас.

Хуросонлик Фотима Нисобурия ҳақида ҳам Навоий эҳтиром билан хабар беради: “Абу Язид Бистомий қ.с. анга сано айтибдур ва Зуннун Мисрий андин саволлар қилибдур” [3, 487]. Абу Язид “айтган бирор маълумотимни унга аён эмаслигини кўрмадим” [3, 487], дея унинг билим камровининг кенглигини, донишмандлигини эътироф этади.

Машойихлардан бири Зуннун Мисрийдан аёллар қавмидан кимни улуғ ҳисоблайсан деб сўраганда, “Маккада бир заифа эрдик, ани Фотима Нисобурия дер эрдилар. Қуръон маонийси фаҳмида сўзлар айтур эрдик, манга ажиб келур эрди” [3, 487], деб эътироф этади. Бу фикр Абу Язид ва Зуннуннинг Фотима ҳақидаги фикри уйғунлигини кўрсатади.

Навоий асарида келтирилган Робиаи Шомиянинг “Кўнглингда Тангридан ўзга ҳеч нарса бўлмасагина, сен унга етгайсен”, деган фикри ҳам Ҳассон фикрларига ҳамоҳангдир. Шу сабабли, Навоий унга ҳам алоҳида эътибор қаратган [3, 486]. “Робиаи Шомия Аҳмад Абулҳаворийнинг завжаси эди. У аёли аҳволининг зиддиятли эканлигини сўзлаб, гоҳ ишқ, гоҳ унс, гоҳ хавф мақомидаги руҳиятини изоҳлайди. Ишқ ғалабасида у “маҳбуб кўзумдан ва ўзимдан ғойиб бўлди, аммо кўнглумдан ғойиб бўлмади”, унс ҳолатида “жисмим суҳбатдош билан, қалбим жононим ила улфатдир”, хавф ҳолида “йўл озигим оздир, манзилимга етказолмайди. Озигим озлигига йиғлайми ё йўлнинг узоклигига” каби фикрларини эслайди. Ишқ, унс, хавф каби ҳолатлар тасавуф таълимотининг асосини ифодалавчи махсус босқичларни англатади. Мазкур

¹ Муҳаммад Ғиёсуддин “Ғиёс ул-луғот” асарида шатҳиёт калимасини мукамал изоҳлаб беради: “Шатҳиёт – ирфоний луғатларда зоҳиран шариятга зид нарсалар ва шариятга хилоф сўзларни тилга олишдир, дейишган. Ва “Кашф”да ёзилишича, мастлик ва завқ таъсирида беихтиёр, баъзан вусул ҳолатида содир бўладиган сўзлардир. Жумладан, Мансур Ҳалложнинг “аналҳақ”, Жунайднинг “лайса фи чуббати сиваллоҳи” ва Боязиднинг “субҳони мо аъзама шаъни” сўзлари каби. Машойихлар мазкур шариятга хилоф калималарни инкор ҳам, қабул ҳам этишмайди (“Маъдан ул-маоний”дан”).

фикрларнинг ҳар бири бир китоб даражасида изоҳланишни такозо этади. Аммо Навоий асарида ушбу тушунчаларни Робиаи Шомия мисолида ниҳоятда содда ва тушунарли тарзда изоҳлаб беради. Натижада, уларнинг моҳияти, бир-биридан фаркли жихатлари борасида етарли тасаввурга эга бўламыз.

Кўринадики, Навоий тазкира жанри талабларидан келиб чиқиб, ихчамлик ва маъновий қуюкликка алоҳида эътибор қаратади. У тазкирасида орифа аёлларни жамлар экан, ўз даврида энг машҳурларни танлайди ва айрим мулоҳазаларинигина эътироф этади. Аммо шу эътирофлар уларнинг дунёқараши ва тутган йўли борасида мукамал тасаввур беради.

Ислом ва тасаввуф илми инсон ахлоқини такомиллаштирувчи тарбия воситаси. Улар орқали ҳалоллик, тўғрилиқ, саховат, ота-она ва яқинларни кадрлаш, Оллоҳ неъматларини ғанимат билиш, нафсини ва ўзини таниш ғоялари тарғиб этилган. Навоийнинг кўплаб асарларида мазкур ғоялар ифодаси етакчилик қилади. “Жаннат оналар оёғи остидадур” ҳадиси ҳаммамизга маълум. “Насойим ул-муҳаббат”да улўғ машойихлар ҳаёти мисолида мазкур ғоянинг ҳаётий исботини кўрамыз. Шайх Абу Абдуллоҳ Ҳафиф Лайлат ул-кадр нурига муяссар бўлиш мақсадида томга чиқиб намоз ўқиётган эди. “Онаси Умми Муҳаммад уй ичида. Ҳақ с.т.га мутаважжих ўлтуруб эрди. Ногоҳ “Лайлат ул-кадр” анвори анга зоҳир бўла бошлади. Ун чиқардики, эй Муҳаммад, эй фарзанд улча сен анда тилайсен, мундадур! Шайх тушти ва анворни кўрди. Ва онаси аёгига тушти, андин сўнг Шайх айтур эрдик, ул вақтдин сўнгра онам кадрин билдим” [3, 489]. “...улча сен анда тилайсен, мундадур” жумласи замирида теран фалсафа ва ҳикмат мужассам. Бу орқали ижодкор, биринчидан, она зотининг инсон ҳаётидаги ўрнига, унинг кадрига, иккинчидан, осмондан изланган барча эҳтиёжлар ерда эканлигига Румиёна фалсафа билан ўқувчи эътиборини қаратмоқда.

Асарда орифа аёллар киёфасини ёритишда уларнинг ўз нутқидан фойдаланиш тамойили етакчилик қилади. Уларнинг нутқий сатҳлари киёфаларини мукамал ифодалаб беради. Шу сабабли ҳам, қиска ҳажмда ҳар бир образнинг сурати ва сийрати тугал ечимга эга бўлади. Улар ҳақидаги ривоятлар танланишида ҳам муаллиф ўзининг бадиий ниятидан келиб чиқади ва муваффақиятли танловни амалга оширади.

Орифа ва сўфий аёл мақоми берилган мазкур муҳтарама зотлар фаолияти ва тақдирини чуқур ўрганиш, бизни Шарқ аёли тафаккур теранлигидан баҳраманд этади. Улар инсоният маънавиятининг такомиллашувига улкан ҳисса қўшган. Ёвузликларга қарши йўлни эзгуликлар нури билан ёритган. Кўнгил кўзларини ўз тафаккур машъаллари билан чароғон этишган. Уларнинг илм сарчашмаларидан баҳрамандлик бугун ҳам инсониятни зулматдан қутқаради. Таназзулга маҳкум этувчи уруш, дунёга ҳирс қўйиш ва ўзликни унутиб, нафсга қул бўлиш каби иллатлардан фориғ этади. Аёлларнинг жаҳон ижтимоий ҳаётидаги юксак мақомини белгилашга хизмат қилади.